

Адабиётлар

1. Хусанбоева Қ. Адабий таълимда мустақил фикрлашга ўргатиш асослари. – Тошкент: Узинкомцентр, 2003.
2. Глинттершчик Р.В. Ученик и учитель на уроке литературы (К проблеме психологического обоснования методики преподавания литературы) // Восприятие учащимися литературного произведения и методика школьного анализа: Пособие для учителей. Под.ред. Проф. А.М.Докусова. –М.: «Просвещение», 1974. – С. 25-26.
3. Матчанов С. Умумтаълим тизимида адабиётдан мустақил ишларни ташкил этиш / Пед.фанд.ри ... дисс.автореферати. – Т.: 1997.

РЕЗЮМЕ

Маколада адабий матн мазмунини тўлиқ тушунишни таъминловчи ашёлар мавжуд бўлган шароитда ҳам мустақил фикрлашни тайёрловчи чоралар кўриш, иш турларини жорий этиш зарурлиги кўзда тутилган. Бунда талабаларнинг таълимий ўқиш чоғида айрим лексик ва грамматик хато қилишларига йўл қўйиш, гуруҳли ишлар жараёнида бир-бирининг нуқсонларини кўрсатиб туриш ва аста-секин, огрикларсиз бартараф этиш зарурлиги билдирилган.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается важность внедрения видов работ, пути подготовки к самостоятельному мышлению, даже при обеспеченных материалами условиях, для полного понимания содержания литературного текста. Здесь описывается показ недостатков друг друга в процессе групповых работ и важность постепенного, лёгкого преодоления допущения некоторых лексических и грамматических ошибок во время обучения студентов.

SUMMARY

The article deals with introductions of different kinds of work, ways of the preparation for critical thinking, even being provided with materials, for the full understanding the content of the literary text. Here are described the demonstration each other's lacks in the group works and gradual, easy overcoming of some lexical and grammatical errors in teaching students.

ТАЛАБА ЁШЛАРНИ АХЛОҚИЙ – ЭСТЕТИК ТАРБИЯЛАШ - ДОЛЗАРБ ИЖТИМОИЙ ПЕДАГОГИК МУАММО

Ч.А.Сабинова - *катта илмий ходим – изланувчи*

Урганч давлат университети

Таянч сўзлар: юксак маънавият, умуминсоний кадриятлар, таълим, тарбия, ахлоқ, маънавий - ахлоқий тарбия, эстетик тарбия, одоб - ахлоқ, соғлом авлод, маънавият, методологик мезонлар, маданий - тарихий мерос, баркамол шахс.

Ключевые слова: высокая духовность, общечеловеческие ценности, образование, воспитание, нравственность, духовно - нравственное воспитание, эстетическое воспитание, этика, здоровое поколение, духовность, методологические принципы, культурно - историческое наследие, всесторонне развитая личность.

Key words: spirituality, education, upbringing, human values, education morality, spiritual and moral upbringing, aesthetic upbringing, ethics, healthy generation, methodological, principles, cultural and historical heritage, widely-developed personality.

Ўзбекистонда давлат таълим сиёсатининг асосий йўналишларидан бири таълимни ривожлантириш, ушбу жараёнда ёшларни баркамол, маънавиятли, етук мутахассис кадр қилиб камол топтиришдир. Давлат таълим сиёсатида ёшларни миллий, умуминсоний кадриятларга асосланган ҳолда тарбиялаш зарурлигига алоҳида эътибор қаратилмоқда. Президентимиз И.А.Каримов “юкори маънавият” – мамлакатимизнинг “буюк келажак” [1:17] деб ҳисоблайди ва “маънавий баркамол кишилар тараққиётни таъминлайдилар” [2:42] деб таъкидлайди, шу сабабдан кадрларнинг янги авлодини ўқитиш ва тарбиялаш муқаррар равишда ҳамда уларнинг профессионал даражада “ривожланиши ва янгиланиши” керак [6:25], бу айниқса “амалий тарбияга” тааллуқлигини таъкидлаб ўтади.

Ўзбекистон Республикасининг таълим соҳасидаги давлат сиёсатининг бош ғояси таълим соҳасини тубдан ислоҳ қилиш, миллий таълим тизимини жаҳон таълим стандартларига тенглаштириш, кадрлар тайёрлаш миллий моделига мувофиқ замонавий билимларни пухта эгаллаган, эркин, мустақил фикрловчи, ҳар томонлама ривожланган комил инсон ва малакали мутахассисни тарбиялаб вояга етказишдан иборатдир [4:4].

Ёшларни ахлоқий – эстетик тарбиялаш – давлат аҳамиятига молик биринчи даражали масала бўлиб, унинг ҳал этилиши учун улкан ишлар амалга оширилган. Масалан, бунга мисол давлат хужжатлари – Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида” ги Қонуни, Кадрлар тайёрлаш миллий дастури, Президентимизнинг таълим соҳасидаги чиқарган фармонлари, Вазирлар Маҳкамасининг шу соҳадаги қарорлари, фармойишлари ва ҳоказоларни келтиришимиз мумкин. Мазкур хужжатларда маънавий-ахлоқий ва эстетик тарбия масалаларига алоҳида эътибор қаратилган, маънавий- ахлоқий ва эстетик тарбия миллий ва умуминсоний кадриятларга асосланиши, ўсиб келаётган ёш авлоднинг шахсини ривожлантириш ва камол топтириш зарурлиги таъкидланади. Юртбошимиз ўз асарлари ва маърузаларида мамлакатимизнинг тикланиши ва жамиятимизнинг ривожланиши ҳозирги замон кишининг маънавий баркамоллигига, янги, соғлом авлодга боғлиқлигини таъкидлайди: “Соғлом авлод – мамлакатимиз келажак” [7] ва жамият келажакда маънавий ва ахлоқий тарбия муҳим аҳамиятга эга эканлигини эътироф этади. “Биронта жамият ўз келажакни маънавий салоҳиятини, инсонлар онгида маънавият ва ахлоқий кадриятларни ривожлантириш ва мустаҳкамлашсиз тасаввур қила олмайди” [3:131]. Президентимиз, ёшлар тарбиясига муносабатни қайта кўриб чиқиш керак, деб ҳисоблайди ва - “Маънавий юксак инсонларгина тараққиётни таъминлайди” [2:42], деб эслатади. Бу муаммони ҳал этишни кечиктирмаслик керак: “Биз ёш авлодни тарбиялашга

аҳамият бермас эканмиз, келажакни йўқотамиз” [5:13]. Шунинг учун Президентимиз таълим ва тарбия “ривожланиши ва янгиланиши” керак, деб ҳисоблайди [6:25], бу ривожланиш ва янгиланиш маънавий-ахлоқий юксалиш орқали кечиши ва инсон шахсининг ривожланишига йўналтирилган бўлиши керак. Хусусан, Президентимиз одоб-ахлоқ ва инсонпарварлик тамойиллари [1:16], шу жумладан, умуминсоний кадрият ҳисобланган ва янги мазмун билан тўлдирилган аънаналари, [1:60] мезон сифатида хизмат қилиши кераклигини қайд этади ва инсон омили, тарихий – педагогик аънаналар, қадимий тарих ва маданиятга алоҳида эътибор қаратади. Чунки инсонпарварлик даражасида “қадимий тарих ва маданият маънавий-ахлоқий онгга улкан таъсир кўрсатади” [1:10]. Фақат, таъкидлайди Юртбошимиз, бу аънаналарни “уйғотиш, янги мазмун билан бойитиш зарур” [1:60]. Миллий-маънавий, тарихий-маданий меросга энг муҳим ўрин берилади. Бу табиий, қадимдан халқнинг маънавий дунёси, авваламбор, унинг ахлоқий ва эстетик маданиятидир ва бу маданият баркамол шахсни тарбиялайди.

Ҳозирги олий таълим тизимида талаба ёшларни маънавий-эстетик ва маънавий-ахлоқий тарбиялашнинг роли ва аҳамияти ортиб бормоқда. Юртбошимиз айтганидек, “амалий тарбия” йўлга қўйилмоқда [2:48], унинг усуллари, методикаси такомиллаштирилмоқда, дарсликлар қайта кўриб чиқилмоқда [2:49]. Талаба ёшларни маънавий-ахлоқий, маънавий-эстетик, ахлоқий-эстетик тарбиялашда туб ўзгаришлар юз бермоқда, тарбиянинг талаба ёшлар шахсининг баркамол ривожланишини таъминловчи турли жиҳатлари такомиллаштирилмоқда.

Президент И.А.Каримов давлат нуқтаи назаридан ҳозирги кун ёшларини маънавий, ахлоқий камол топтириш зарурлигини методологик асослаб берди ҳамда ҳозирги кун ёшлари шахсини ривожлантириш ва камол топтириш мақсадида тарбия муаммосини назарий ва амалий жиҳатдан ҳал этишга зудлик билан киришишга даъват этади. Шу билан бирга таълим тарбияни ривожлантириш ва янгилаш йўллари, йўналиши ва омиллари, принциплари, воситалари ва мазмунини белгилаб беради. Юртбошимиз, талаба ёшларни тарбиялаш тизимида таълимий-ижобий ўзгаришлар киритиш тарафдори. Бу, биринчи навбатда халқ таълими соҳаси мутахассислари – педагог кадрларни тайёрлашга тааллуқлидир.

Кадрлар тайёрлаш миллий дастурида талабаларни тайёрлашга муносиб ўрин берилган: методологик мезонлар, мақсад ва вазифалар аниқ кўрсатилган, асосий тартиб-қоидалар ва йўналишлар белгилаб берилган, ёш мутахассислар тарбиясининг моҳиятига эътибор қаратилган. Шахсни камол топтириш мақсадида ёш

кадрларни маънавий-ахлоқий ва эстетик тарбиялаш усуллари ва шартларини такомиллаштириш олқишланади, чунки бу жамият ва давлат равнақи гаровидир. Дастурда, шунингдек, тарбия жараёнида халқимизнинг маданий-тарихий меросига, умуминсоний қадриятларига мурожаат қилиш, талаба ёшларда айнан миллий ва умуминсоний фазилатларни тарбиялаш зарурлиги диққат марказига олинади. Шу туфайли тарбияни ўқувчининг шахсига қаратиш, ижтимоий ҳаётга мослаштирган ҳолда, унинг онгига инсонпарварлик фазилатларини сингдириш зарур. Дастурда ўқув-тарбия жараёнида шаклландирилган ва баркамол шахснинг ажралмас қисми бўлган асосий фазилатлар баён этилиб, маънавий-эстетик ва ахлоқий фазилатлар биринчи ўринга қўйилган.

Давлат ҳужжатида бўлажак кадрларни давлат таълим сиёсати талабларига, И.А.Каримовнинг асарлари ва маърузаларида ёш авлодни тарбиялаш борасида белгилаб берилган позицияларга мувофиқ ахлоқий, эстетик тарбиялаш усуллари, шарт-шароитлари ва педагогик асосларини илмий жиҳатдан ўрганиш ва асослаб бериш зарурлиги алоҳида таъкидланади. Кадрлар тайёрлаш миллий дастурда тарбиянинг жиҳатлари салмоқли ўрин эгаллаган. Юқори технологиялар, инновацион-педагогик ёндашувларни қўллаган ҳолда ахлоқий ва эстетик тарбияни такомиллаштириш зарурлиги қайд этилади. Чунки айнан шулар, бўлажак мутахассислар, шу жумладан, педагог кадрлар шахсининг ривожланиши ва камол топишини таъминлайди. Дастур мамлакатимизнинг педагогика фани намоёндаларини тарбия муаммоларини фаол тадқиқ қилишга даъват этади. Миллий дастур тарбия-педагогика муаммоларини ҳал қилишнинг методологик усуллари белгилаб беради. Шу муносабат билан талабаларни, авваломбор, маънавий-ахлоқий, эстетик ва ахлоқий-эстетик тарбиялашнинг ижтимоий-педагогик ва социал-ижтимоий роли ва аҳамияти алоҳида таъкидланади. Дастур талаба ўқувчиларнинг шахсига, шахснинг энг муҳим фазилатлари ва қобилиятларини шакллантиришга катта эътибор беради. Дастур барча таълим структураларида тарбия жараёни, унинг мазмуни, тизими, технологияси, шакл-шамойиллари, усул ва услубларини такомиллаштиришни ва янгиларини излаб топишни талаб қилади.

Давлат таълим сиёсатида (Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримовнинг асарлари ва маърузаларида, Кадрлар тайёрлаш миллий дастурида ва таълим-тарбия бўйича бошқа давлат ҳужжатларида) ўқувчи-талабаларни миллий ва умуминсоний маданий-тарихий ва бадий

қадриятларга таянган ҳолда инсонпарварлик тамойиллари ва миллий тикланиш ғоялари асосида маънавий-ахлоқий ва эстетик тарбиялаш масаласига катта аҳамият берилганлигини ҳисобга олган ҳолда, бўлажак мутахассиснинг шахсига самаралироқ ахлоқий ва эстетик таъсир кўрсатиш мақсадида ушбу муаммоларни комплекс ҳал қилиш педагогик жиҳатдан мақсадга мувофиқ бўлар эди.

Давлат таълим сиёсатида таълим-тарбия жараёнида тарихий-педагогик меросга мурожаат қилиш, айнан буюк шарқ мутафаккирларининг педагогик ғояларидан фойдаланиш амалиёти кенг тарғиб қилинади. Шарқнинг ўрта аср файласуф, аллома педагогларининг инсон, шахс, унинг ахлоқи, одоб-тарбияси, маънавий қиёфаси, тарбияланувчига эстетик таъсир ўтказиш, инсоннинг муҳим ахлоқий-эстетик фазилатлари, унинг ривожланиши ва камол топиши, ахлоқий-эстетик тарбиянинг энг таъсирчан усуллари ва воситалари тўғрисидаги ғоялари ва мулоҳазалари шу кунгача ўз долзарблигини йўқотмаган. Айтиш жоизки, Шарқ мутафаккирлари таълим-тарбия борасида фикр юритар эканлар, баркамол инсоннинг шаклланишида ахлоқий-эстетик тарбия алоҳида ўрин тутишини доимо таъкидлаб келганлар.

Шу жумладан, Имом ал – Бухорий, Беруний, Ибн Сино, Форобий, Замахшарий, Алишер Навоий каби буюк мутафаккирларимизнинг бадий меросини ўрганиш орқали бугунги кунда талабаларда ахлоқий – эстетик тарбияни шакллантиришимиз мумкин.

Таъкидлаш жоизки, ахлоқий-эстетик тарбия, бу нафақат билим, балки этика-эстетика қоидаларига монанд гўзал, инсонсевар амаллардир. Айнан шундай ахлоқий-эстетик тарбия ижтимоий-ишлаб чиқариш истикболига эга шахсни камол топтириш омилдир.

Хулоса ўрнида шуни айтишимиз мумкинки, келажақда ўқитувчи бўлишга тайёрланаётган талаба ёшларни тўлақонли ахлоқий-эстетик тарбиялаш – бу ахлоқий-эстетик хусусиятларни ва айниқса инсонпарварлик - эстетик фазилатларни шакллантиришга хизмат қиладиган касбий ва шахсий хусусиятларни тарбиялашдир. Бўлажак ўқитувчиларни тўлақонли ахлоқий-эстетик тарбиялаш учун нафақат маънавий-эстетик, ахлоқий, инсонпарварлик асослар, балки юксак маънавий, эстетик салоҳиятга эга материал – халқ оғзаки ижодиёти, адабиёт, поэзия, тасвирий санъат ва, албатта, педагогик мерос, тарихий-маданий ёдгорликлар, миллий анъаналар зарур.

Адабиётлар

1. Каримов И.А. Ўзбекистон – ўзининг янгиланиш ва тараққиёт йўлида. – Т.: “Ўзбекистон” 1992.
2. Каримов И.А. Ўзбекистоннинг ижтимоий – сиёсий ва иқтисодий ривожланишининг асосий принциплари. – Т.: “Ўзбекистон” 1995.
3. Каримов И.А. Фаннинг вазифаси – Ватан равнақиға хизмат қилқш: Бизнинг мақсад – эркин ва фаровон Ватан. – Т.: “Ўзбекистон” 1995.
4. Иноятлов У.И., Муслимов Н.А., Усмонбоева М., Иноғомова Д. Педагогика: 1000 та саволға 1000 та жавоб. – Т.: ТДПУ Ризографияда чоп этилган 2012.
5. Каримов И.А. Баркамол авлод - Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори 1997, 27 августдаги Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг IX сессиясидаги нутқи. Баркамол авлод – Ўзбекистон тараққиётни пойдевори. Маърузалар тўплами. -Т.: “Шарқ” 1997.
6. Каримов И.А. Мафқура – бу миллатни, жамиятни, давлатни бирлаштирувчи байроқ. “Тафаккур” журнали бош редакторининг саволларига жавоблар. – Т.: “Ўзбекистон” 1998.
7. Каримов И.А. Соғлом авлод – мамлакатимиз келажағи. Асарлар тўплами. – Т.: “Ўзбекистон – ўзининг янгиланиш ва тараққиёт йўлида” Т.8.

РЕЗЮМЕ

Ушбу мақолада Ўзбекистон давлат таълим сиёсати даражасида талабаларни ахлоқий - эстетик тарбиялаш қандай амалга оширилаётганлиги ёритиб берилган.

РЕЗЮМЕ

В статье освещается деятельность по осуществлению задач государственной образовательной политики в области нравственно - эстетического воспитания студентов.

SUMMARY

The article deals with moral and aesthetic upbringing of students according to state educational policy of Uzbekistan.

ТАЪЛИМ ВА ТАРБИЯ ЖАРАЁНИДА ЎҚУВЧИ-ЁШЛАР МАЪНАВИЯТИНИ ОММАВИЙ АХБОРОТ ВОСИТАЛАРИ АСОСИДА ШАКЛЛАНТИРИШ ТЕХНОЛОГИЯСИ

Ш.Н.Тайлакова - катта ўқитувчи

А.Авлоний номидаги Халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш марказий институти

Таянч сўзлар: фуқаролик жамияти, таълим, тарбия, ғоявий тарбия, ўқувчи-ёшлар, оммавий ахборот воситалари, ТВ, радио, интернет.

Ключевые слова: гражданское общество, образование, воспитание, идейное воспитание, ученик, молодёжь, СМИ, телевидение, радио, Интернет.

Key words: civil society, education, upbringing, ideological education, young students, MASS-MEDIA, television, radio, Internet.

Таълим тизимининг ғоявий тарбия жараёнидаги муносиб ўрнини таъминлаш ўз мустақиллигини қўлга киритган, демократик ҳуқуқий давлат, эркин фуқаролик жамиятининг асосларини яратётган республикаимиз учун муҳим аҳамиятга эгалиги маълум. Бинобарин, қўзланган мақсадларга ушбу орзу-умид ва интилишларни ўзида мужассам этган миллий мафқура

ва унга асосланган тарбия тизимисиз эришиш мумкин эмаслиги аниқ.

– Мен, деб ёзади Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримов, -Абдулла Авлонийнинг “Тарбия биз учун ё ҳаёт – ё мамот, ё нажот – ё ҳалокат, ё саодат – фалокат масаласидир” деган фикрини кўп мушоҳада қиламан. Буюк